

"Fünun-u cedideyi, ulûm-u medaris ile mezc ve derc; ve lisân-ı Arabî vâcip, Kürdî câiz, Türkî lâzım kılmak..." ifadelerini, gelinen noktayı ve yaşanan olayları da dikkate alarak açıklar mısınız?

Üstad; Şark'ta "Medresetü'z-Zehra" namıyla bir darülfünun / üniversite düşünmüş, bu kanaatini hem idarecilere intikal ettirmiş, hem de o zamanın gazetelerinde bu konuda makaleler yazmıştır. Üstadımızın düşündüğü bu üniversite, sadece o bölgeye değil, İslam âleminde, belki de bütün insanlığa hizmet edecek ciddi bir müessese olacaktı.

Bu üniversitede hem fen ilimleri hem de din ilimleri beraber okutulacaktı. Dil olarak ise, İslam âleminin tümün kapsaması ciheti ile **üç lisanın** öğretilmesi ve bilinmesini tavsiye etmiştir.

Her muhitin kendine ait hususiyetleri vardır. Örfler, adetler ve görenekler çok önemlidir. Bunlara itibar etmeyen muvaffak olamaz.

Mesela Üstad; **"Batı'ya dini mekteple; Doğu'ya fenni medrese ile götürünüz."** ifadesi ile örfün ve âdetin muhasebesini yaparak tavsiyede bulunmaktadır.

İşte Van, Bitlis ve Diyarbakır'da, Mısır'daki El-Ezher'in ayarında bir üniversite açtırarak hem Türk, hem Kürt, hem de Araplara hizmet ifa edeceğinden dolayı üç lisanın öğretilmesini tavsiye ediyor.

Lisanlar ve diller bir milletin hissiyat ve efkârının tercümanıdır. Ayrıca her ilmin ve bilimin terennümü için onlara muvafık lisanlar kullanmak ehl-i edebiyatın şe'nidir. Dolayısıyla bu darülfünunda Üstad, **Arapçayı** mutlaka öğrenilmesi icab eden lisan olarak vacip derecesinde; **Türkçeyi** resmi lisan itibarı ile lazım mertebesinde; **Kürtçeyi** de muhit icabı serbest bırakılarak caiz noktasında değerlendirmiştir. İdarecilerin ancak yeni vakıf olabildiği bu meseleye, Üstad'ın o zamanlarda parmak basması, teşhis ve tedavi cihetinde yol göstermesi çok manidardır.

Maalesef Üstad'ın planladığı bu üniversite ismen ve resmen gerçekleşmemiştir. Ancak fiilen ve manen bazı maksatlar tahakkuk etmiştir. İstikbalde bu ihtiyaç tam hissedildiğinde bu manada darülfünunlar da kurulacaktır.

"Vicdanın ziyası, ulûm-u dîniyedir. Aklın nuru, fünun-u medeniyedir. İkisinin imtizacıyla hakikat tecellî eder. O iki cenah ile talebenin himmeti pervaz eder. İftirak ettikleri vakit, birincisinde taassup,

---

ikincisinde hile, şüphe tevellüd eder."(1)

İnsanın mahiyeti temel olarak **akıl** ve **kalpten** oluşmaktadır. **Akıl**, insanın maddi ve cismani boyutunu temsil ederken, **kalp ise** insanın vicdani ve manevi boyutunu temsil eder. Bir insanın hakiki ve kamil bir insan olabilmesi bu iki cihetin ahenk ve orantılı bir şekilde inkişaf etmesine bakar. Şayet bu orantı ve ahenk kaybolup, bir cihette inkişaf hasıl olursa, diğer cephesi çöküp, insan mahiyetinin ayarını bozar. Nasıl sarrafın hassas terazisinin bir kefesi çalışırken, diğerinin bozuk olması tartma işlemine engel teşkil ediyorsa, aynı şekilde insan mahiyetinin bu iki cihetinden birisinin çalışırken, diğerinin ihmal ile atıl kalması insanın ayarını bozar ve dengeyi kaçıır. Üstad Hazretleri yukarıda vermiş olduğumuz paragrafında bu gerçeğe işaret ediyor.

İnsanın vicdani ve kalbi boyutunu geliştirip inkişaf ettirecek ancak ve ancak dini ilimlerdir. Kalp ve vicdan gibi manevi ve mistik duygular, maddi kıstaslar ve besinler ile beslenmez. Onların kıstas ve besinleri yine manevi ve mistik olmalıdır ki, bu hususta en büyük rehber ve en azami model hak dini olan İslami ilimlerdir. İslam nuru insanının manevi duygularının önünde serilmiş mükemmel ve mükellef bir sofraya gibidir. İnsan bu sofradan istifade ederse, manevi ciheti gelişip inkişaf eder. Şayet bu sofradan istifade etmez ise, manevi ciheti bozulup kokuşur ve insan-ı kamil makamına ulaşamaz.

İnsanın akli ve cismani boyutunu geliştirip inkişaf ettirecek unsur ise fen ilimleridir. Akıl ve cisim maddi ve kesif olduğu için, maddi ve kesif şeyler ile beslenmelidirler ki, bunun en güzel yolu fen ilimlerinde inkişaf etmektir. Nasıl sarrafın terazisinin bir kefesi bozuk olduğunda tartma işlemi olamıyor ise, aynı şekilde iki kefeli bir terazi olan insan mahiyetinde de maddi ve fenni ilimler inkişaf etmez ise insan-ı kamil olunamıyor. Manevi ilimler nasıl vicdan ve kalbe zaruri bir besin ise, maddi ilimler de akıl ve cisme zaruri bir gıda hükmündedir.

Tekrar Üstad Hazretlerinin veciz ifadesine dönecek olursak; **vicdanın ışığı dini ilimler iken, aklın nuru fen ilimleridir.** İkisinin birleşip beraber okutulması ile ancak hakikat tecelli eder. Yani kamil bir insan olmak ancak bu ikisinin bir ahenk ve insicam ile verilmesine bakıyor. Şayet bu ikisi birbirinden ayrılırlar ise, birisinden taassup ve taklit, diğerinden ise hile, şüphe çıkar.

Osmanlı'nın son dönemlerinde medreselerde sadece din ilmi okutulup, fen ilimlerine yeterince ihtimam gösterilmediği için, İslam alemi batı medeniyeti karşısında zayıf ve fakir kalmıştır. Teknolojik olarak onlarla rekabet edemeyecek bir zaafa düşülmüş ve en nihayetinde iş parçalanmaya kadar gitmiştir.

Yeni kurulan Cumhuriyet rejimi de başka bir yanılaşa düşerek "Tevhid-i Tedrisat" kanunu ile eğitim kurumlarında sadece fen ilimlerini okutup din ilimlerini tecrit

---

etmiştir. Bundan da **hile, inkar, sefahat, ahlaksızlık** gibi bir çok manevi hastalıklar türemiş ve insan-ı kamil modeline ulaşamamıştır.

Osmanlının eğitimde fen ilimlerini ihmal etmesi nasıl bir yanlış ve tefrit ise, yeni rejimin din ilimlerini dışlayıp, sadece fen ilimlerine yönelmesi de aynı şekilde yanlış ve ifrat bir tutumdur.

Halbuki Şark'ın, yani bu coğrafyanın itaat ve inkişafında din çok önemli bir unsurdur. Dinsiz bir rejim asla bu coğrafyada tutunamaz ve bir fayda temin edemez. Kürt sorunu denilen hadisede de bu maddi eğitim anlayışının büyük bir payı vardır. Kalbi ve vicdanı aç kalan bu toplum, zararlı ve zehirli ideolojilerle gıdalandığı için bu ihtilaf ve niza baş göstermiştir. Terör örgütünün maddeci felsefe olan Marksist ve Leninist bir çizgiyi takip etmesi, meselemize kati bir delil teşkil etmektedir.

Üstad Hazretleri bu hakikate şu veciz ibareleri ile işaret ediyor:

"Hamisen: Enbiyanın ekseri Şark'ta ve hükemanın ağlebi Garp'ta gelmesi kader-i ezelinin bir remzidir ki, Şark'ı ayağa kaldıracak din ve kalbdır, akıl ve felsefe değil. Şark'ı intibaha getirdiniz; fitratına muvafık bir cereyan veriniz. Yoksa, sa'yiniz ya hebâen gider, veya muvakkat, sathî kalır."(2)

Yani peygamberlerin çoğunluğunun Doğu'da (Asya Kıtası), filozofların ekseriyetinin Batı'da gelmesi bu önermemizi teyit ve tekit ediyor. **Doğu'da esas olan kalp ve din iken, Batı'da esas olan akıl ve felsefedir.**

Doğu toplumlarını ayağa kaldırıp ihya edecek formül din ilimleri ile fen ilimlerinin beraber okutulduğu bir eğitim sistemidir ki, Üstad Hazretleri bu formülü [Medresetü'z-Zehra](#) projesi olarak takdim ediyor ve bu projenin tatbiki için hem Osmanlı hem de yeni rejim döneminde girişimlerde bulunuyor. Ama maalesef şartların ve zihniyetin müsaadesizliği yüzünden bu girişimler sonuçsuz kalıyor. Belki ta o zamanlarda bu proje hayata geçirilmiş olsa idi, şimdi bu coğrafyanın Batı karşısındaki durumu çok farklı olabilirdi.

Medresetü'z-Zehra projesi, bir şahıs ya da cemaatin yürütebileceği bir proje değildir. Bu proje devletin ve toplumun organize ve bir uyum içinde götürebileceği bir projedir. Üstad Hazretlerinin resmi makamlara müracaat etmesi de bu sebepledir.

Üstad Hazretlerinin bu tarzda eğitim veren bir üniversiteyi Van'da kurmak istemesinin önemli nedenlerinden birisi, Doğu insanının din ile olan sağlam bağ ve ilişkisidir. Kürt milletinin en önemli bir özelliği dine olan bağlılığıdır. Şayet bu bağ zayıflar ya da kopma derecesine gelirse, anarşi ve ayrımcılık kaçınılmazdır. Bu sebeple bu projenin acilen tatbik edilmesi bir zarurettir.

Üstad Hazretleri bu projenin tasarımını ve içeriğini ise şu şekilde beyan ediyor:

"İkincisi: Fünun-u cedideyi, ulûm-u medaris ile mezc ve derc; ve lisân-ı Arabî vâcip, Kürdî câiz, Türkî lâzım kılmak..."(3)

Yani fen ilimleri ile medrese ilimlerinin beraber okutulduğu ve yine orada **lisân-ı Arabî vâcip, Kürdî câiz, Türkî lâzım** kılmak gerekir. Bu üç dilde tedrîsât yapılmalı, talebeler bu üç dilde ihtisas sâhibi olmalıdır. Din ilimlerinin dili olan Arapçanın yanında Kürtçeyi de *(ve diğer etnik dilleri)* serbest bırakın, devletin resmî dili olan Türkçe de öğrenilsin diyerek ta o zamandan günümüze reçeteler sunmuştur.

Son söz olarak, Kürt sorununun temel iki rüknü **eğitim yanlışlığı ve inkardır.** Yani onları yok saymak ve din ilimleri ile fen ilimlerinin beraber okutulduğu eğitim sisteminin götürülmemesidir.

Dipnotlar:

- (1) bk. [Münazarat.](#)
(2) bk. [Mesnevî-i Nuriye, Hubâb.](#)
(3) bk. [Münazarat.](#)